దత్త

౧

అన్నము లేకపోవుట ఒక లోప మని ఒప్పుకొందును, వస్త్రము లేకపోవుట ఒక లోప మని అంగీకరింతును. మగఁడు లేకపోవుటయు ఒక లోప మని ఇయ్యకొందును కాని పిల్లలు లేకపోవుట ఒక లోపమా ? మేనక పిల్లలు లేకపోవుట ఒక లోపముగా భావించుకొనును. ఇంతియ కాక పయిగా గునుపు.

'ఇది నిక్కముగా లోపమేనా?' అని ఎన్నా ళ్లాలోచించినను నాకు తెగలేదు. పిల్లలు లేకపోవు టొక లోపమా యనియు పిల్ల లుండుట లోపపూరణమా యనియు నేను తఱచి తఱచి యడుగుచో మేనక గు డ్లప్పగించి ఊరకుండెడిది. ఈవిషయము నింకను వారిని వీరిని అడుగవలయు నని నా కుండెడిది.

బ్రహ్మానందము నా కెంత మిత్రమో అతనిభార్య విద్యావతియు అంత మిత్రము. ఆమె నిక్కముగా విద్యావతి. దాన నామెను మాయూరి యాఁడువా రెల్లరును మగవానిగా భావింతురు. ఆమె నటులు మగవానిగా భావించువారిలోఁ గల ఉత్తమగుణములు విద్యావతిలో లేవు. మగవారు రాఁగానే లేచి తలుపు చాటుచేసికొని

యామె మాటాడదు. ఆమె నేలచూపులు చూడదు. ఆమె నిర్భయముగా చూచును. ప్రాణి ప్రాణితో మాటలాడినటులు మాటలాడును. ఆమె లోపల ఎంతో బయటికిని అంతే. బయటికి ఎంతో లోపలను అంతే.

'విద్యావతీ! పిల్లలు లేకపోవుటకూడ ఒక లోప మని అనిపించునా? అనిపించెనేని అది ఎట్టి లోపము?' అని ఒకనాడు నే నడిగితిని. కూడ ? ఈ 'కూడ' స్త్రీజాతికి జాతికి అగౌరవము. నిక్కముగా నీమీంద మాననాశమునకు దావా తేవచ్చును. కాని మగవాండ్రే జడ్జీలుగా ఉన్న యీ కోర్టులలో నాయము కలుగుట కల్ల కావున ఆమాట అటుండనీ! నే నొక సంగతి అడిగెదను, దానికి సమాధానము చెప్పు. 'భార్య లేకపోవుట పురుషునకు లోపమేనా?' అని విద్యావతి ఎదురు ప్రశ్న వేసెను.

నాకు పదవయేట పెండ్లిచేసిరి. పదునేడవయేట మేనకను నాకడ కంపిరి. ఈ సంగతి నాకు తుట్టమర తెలియదు, కాన వెఱ్ఱిమొగము వేసికొని కూర్చుంటిని.

'మాటలాడ వేమి? అవును, నీ కాలోపము తెలియదు. నీ వాడుదానవయి యున్నపుడు నిన్ను ఒక మగవానిని జేరిసి. సరేకాని మావారి నడుగుచో 'తూ చా' లతో తెలియును. వారికి పాతిక ఏండ్లు వచ్చుదనుక పెండ్లి కాలేదు, వారికింగల మూండువేల రూకల ఆస్తిని అమ్మి నన్ను చేసికొనిరి.

ఇది నానోట వాటముగా నుండదు. వారిముఖమున నే వినవల యును. సరి ; అప్పటినుండియే నన్ను తమయింటికి బంధించుకొని వెళ్లుటకు జాబులు, ఇఁక నేను పెద్దదాన నయినతరువాతి ముచ్చటలు వారే చెప్పవలయును’ అని యిటులు విద్యావతి అనుచుండఁగా బ్రహ్మానందము మునిమునిసగవులతో గదిలో నుండి వీథిలోని కొకటే అంగ పెట్టెను.

విద్యావతి వెంటనే—‘తమ సంగతియే, ఇటు దయ చేయుఁ డిటు దయచేయుఁ’ డని అనుచుండఁగనే బ్రహ్మానంద మంతర్ధానము చేసెను. ‘వా రాదారినే కోర్టుకుపోయి ఆఁడు వారిమీఁద డిఫమేషన్ తెచ్చునటు లున్నారు’ అని విద్యావతి అనెను.

నాకును కష్టముగనే ఉన్నది. నా కిపుడు బ్రహ్మానందము మీఁద అనుతాపము కలిగెను. ‘నేను బ్రహ్మానందమును తీసికొని వత్తు’ నని మిష పెట్టి పోదలఁచితినిగాని విద్యావతి వెంటనే— ‘మహాశయా! ‘పిల్లలు లేకపోవుట లోపమా?’ అను ఈ ప్రశ్న—‘అది లోప మగుచో ఎట్టి లోపము?’ అను ఈ ప్రశ్న, న న్నడుగుటకు వచ్చితివా? ఆఁగు ఆఁగు అక్కడనే ఉండు’ అని లోపలికి వెళ్లి దొడ్డిదారిని వచ్చిన మేనకచేయి పట్టుకొని నాయెదుటికి తీసికొనివచ్చి—‘ఇదిగో! ఈమె నడుగు’ మని అనెను.

మేనక నాప్రశ్నకు కనులతో నిరీక్షించుచుండెను. దాన

నా మె యిపుడే వచ్చె నని గ్రహించితిని. నాకు కొంచెము ధైర్యము కలిగెను. పిల్లలు లేకపోవుట లోపమే కాఁబోలు నని అనుకొంటిని. లోఁగడనే తెలిసికొనలేక పోవుటయు విశేషించి నాయంత నేను తెలిసికొనలేకపోవుటయు ఇది యెల్లయు నాలోప మనియే భావించి విద్యావతి నామీఁది ఉత్తరీయమును లాగుకొనుచున్నను బయటఁబడి ఎంత వేగముగా ఇంటికి జేరవచ్చితినో ఆ దైవమునకే ఎఱుక!

౨

విద్యావతి మేనకకు మాసంభాషణ మంతయు తప్పక చెప్పునని నిర్ధారించుకొంటిని. గదితలుపు బిగించుకొని కూర్చుండి ఆలోచించి యిటులు రూఢిపఱచుకొంటిని—'ఈసంగతి పిల్లలఁగనువారికే తెలియవలయుఁగాని మగవారి కెటులు తెలియఁగలదు?' అని. ఇటులు నిశ్చయించుకొని నా యీ నిశ్చయమును మేనక కెఱుఁగనటులు వినిపించుచో నామెకు చాల ఓదార్పుగా నుండు నని అనుకొని ఒకటి రెండు సారులు నాలో నేనే లోపల ననుకొనినటులును బయటికి అనుకొనినటులును అనుకొంటిని. మేనక నాకు ప్రత్యుత్తరముగా సరిగా నావలెనే—'భగవంతుఁ డీ భారము మగవారికే పెట్టినచో అపు డోరులు చెప్పఁబనిలేదు' అని అనుకొనెను. స్త్రీజాతి కోపము శాపముగా పని చేయునేమోరా భగవంతుడా' అని నే ననుకొంటిని. అంతట నిఁక దత్తు చేసికొని తీఱవలయు నని

తలఁచితిని. మగవానిని చేసికొంద మని నేను; ఆఁడుదానిని చేసికొంద మని మేనక.

కుఱ్ఱని పెంచుకొనుచో వార్ధకమున నక్కఱవచ్చుట యొకటి, చనిపోయినపిదప పితృమేధముచేయుట రెండు, ప్రకృతలోపమును లేకుండఁజేయుట మూఁడు, ఈ మొదలుగా పురుషదత్తతలోఁ గల గుణములను మేనకకు వివరించితిని.

వార్ధకమున వాకిటికి లాగుట యొకటి, ఏ బస్తీకో పోయి కొన్నాళ్లకు తిరిగివచ్చి అచట తద్దినముపెట్టితి నని అపలపించుట రెండు, ఈరీతిగా ప్రకృతలోపమును ద్విగుణీకృతము చేయుట మూఁడు అని యీఁక కీఁక తోఁకకు తోఁక తీసి ధనాశచే అల్లుఁ డక్రీతదాసుఁ డగు టొకటి, కూఁతుతో కలిసి ఒకరి కిద్ద అక్కఱకు వచ్చుట రెండు, కొడుకు గోడం డ్రెంత విరోధింతురో అల్లు గూఁతు లంత ప్రేమించుట మూఁడు, అని స్త్రీదత్తతను గుఱించి మేనక ఉపన్యసించెడిది.

నా కెప్పుడును వేదాంతములు చదివికొనుటయే పని. అష్టదిగ్బంధనములతో అంగరక్షతో అప్పసము ఒక గదిలో కూర్చుండువాఁడను. మాయింటి నిశ్శబ్దతను ఆకాశముగాని వాయువుగాని భగ్నము చేయలేకపోయెడివి.

గుహాగంభీరమయిన మాగృహ మిపుడు క్రమక్రమముగా సహస్రకంఠములతో ముఖరితము కాఁదొడఁగెను. ఇంటఁగల ప్రతిపదార్థము క్రిందనో మీఁదనో పడి తన యుని

కిని ఖంగున చెప్పుచుండెను. లోఁగడ నెన్నఁడును లేని యీ శబ్దము నా కచ్చెరువుగ నుండెను. చాల కాలమునుండియు మాటయు పలుకును లేని, ఆనూనాన్యారణ్యము ఇపుడు వడ్డితోఁ గూడ అప్పును టకాయించి వసూలుచేసికొనుచున్నదా?

నాగదితలుపులు మెలమెలగా తీసి రెండడుగులు వయిచి చూచితిని, మేనకయొడిలో దుర్గ కుస్తీపట్టుచున్నది. నన్ను జూచి మెఱుపు తగిలినటులు ముణుచుకొనిపోయి మఱి మాటాడలేదు. మరల మాయింట శాంతి.

దుర్గ బిడియపడుట కాదుగాని భయపడిన దనియే యన వలయును. శుష్క వేదాంతపఠనమువలనఁ గలిగిన నా యుదాసీనత యంతయు నపు డాబాలికవల్ల మట్టిలోఁ గలిసిపోయెను. 'దుర్గా! అన్నము తిన్నావా?' అని నే నడుగఁగా, దుర్గ మూసికొన్న చేతులవ్రేళ్ల నెడముచేసి కాటుకకన్నులతో నన్ను జూచెను. దుర్గ యీనాఁ డీరితిగా వ్రేళ్లసందులనుండి దోబూచు లాడినపిదప నేఁటి కిది ప్రథమపాఠ మని అనుకొని నేను మరల నాగదితలుపులు మూసికొంటిని, మూసికొనినవెంటనే కంది రీఁగలపట్టు కదిలెను—'పిన్నీ! ఆయన ఎవరు? ఆయన నీ కేమాను?' అని దుర్గ ప్రశ్నించెను. మేనక నవ్వెను. 'మా అమ్మకు మా నాన్న ఔనా?' అని దుర్గ ప్రశ్నపరంపరను శరపరంపరగా వరఁగించెను.

3

నాకు పిల్లలనినచో ఇష్టము. బహు ఇష్టమే కాని నాకే పిల్ల లుండుట అనునది అనిష్టము, మహా అనిష్టము. ఒకవేళ నాకే ఉండుచో ఈచెప్పఁబోవు నియమములతో వారిని ఉంచుకొనుటలో ఏమియు ఆతంకము లేదు.

ఏడువఁగూడదు. లోలోపలఁగూడ ఏడ్వఁగూడదు. అట్లని ముదిమోములతో కూర్చుండరాదు. కలకలలాడుచు నవ్వుచుండవలయును. ఎత్తుకొమ్మని యేడువఁ గూడదు. ఒకవేళ యెత్తుకొని వెంటనే దింపినచో దిగక చంక నంటుకొని లబలబ లాడరాదు. వెంటనే నగుమోముతో దిగిపోవలయును. పప్పులు పెట్టు మని, బిళ్లలు పెట్టు మని వేధింపరాదు. శరీరధారణకు మాత్రమే ఆహార మని తెలిసికొనవలెను. పెట్టినది గుటుక్కున మ్రింగి గప్‌చిప్ మని నోరు మూసికొనవలెను. వారి ముక్కు నోరు మొదలగునవి నిత్య నిర్మలములుగా ఉండవలయును. నా కోరికిచొప్పున వారికి నిద్ర రావలయును. ఆఁకలి కావలయును. నా కాగితములు చింపరాదు. వానిమీఁద వ్రాయరాదు. సిరా పోయరాదు. విశేషించి మా యింటి నిశ్శబ్దతను బహుభద్రముగా కాపాడవలయును. ఇట్టి వింకను......

అన్నము తినువేళ పిల్లలు ఏడ్చుచో అది నాకు జీర్ణము కాదు. నా సంగతి తెలిసినతల్లులు వారిని చాటులకు తీసికొని వెళ్లి నోరు మూసి వినఁబడని దెబ్బలు కొట్టుచో తొడపాసెము

పెట్టుచో, నేను మెలకువగా తెలిసికొని—'తల్లులు చక్కగా కందురుకాని మరల వారే చంపివైతురు' అని అనువాఁడను.

నాయుద్దేశమున పిల్లలు ఏడువకుండ ఉండవలయు ననున దొకటి. వారికి మాటలు రావు కావున తమ దప్పులు తెలుపుకొనుటకు ఏడ్తురను అంశము శుష్కవేదాంతపఠనము మానిన పిదప నిన్న మొన్ననే తెలిసెను. అల్లరి మానవలయు ననునది ఇంకొకటి. 'మనస్సు గాలివలె పట్టరానిది. దానిని నిగ్రహింపవలెను. అని మాటి మాటికి చెప్పు గీతావాక్యములు పిల్లలనుగుఱించినవే' అని నా తలఁపు. కాని, నా మనస్సును నేను చూచుకొన్నతరువాత నేనే మిథ్యాచారుఁడనని తెలిసి కొంటిని. పెద్దలను గౌరవింపవలెననునది మఱియొకటి. ఎంతవారి నైనను 'నీవు నీవు' అని అనివేయుదురు; విశేషించి నన్నుఁ గూడ. ఇప్పుడు దుర్గ నన్ను 'ఏమండీ' అని పిలుచుచో 'ఏమిరా' అయిపోయెను.

ఇటీవల ప్రతిదినము ప్రక్కబ్రక్కల పటహధ్వనులలో మెలఁగుట నాకు అలవాటు కాఁజొచ్చెను. క్రమక్రమముగా నాయెదుటనే తప్పెటలు తాళములును.

౪

సమయమునకు దుర్గ రానిచో ఇపుడు నేనే పిలుచు చుంటిని.

ఒకనాఁడు తండ్రి చూచుచున్నాఁడని కాఁబోలు,

దుర్గ నాచేయి నలిగిన పూవువలె వదలివైచి ప్రక్కసందులోనికి తప్పుకొనెను. మఱొకనాఁడు 'ఒకనాఁడు చూచెఁగదా!' అని కాఁబోలు, చేయిమాత్రము వదలి నాతో వచ్చెను. ఇంకొక నాఁడు తండ్రి చూపులతో కంటకిత యయినను నాచేయి వదలకయే నాతో వచ్చెను. నేను కాఫీ పుచ్చుకొనుటకు కూరుచుంటిని. దుర్గ దూరముగా నిలువఁబడి అదే పనిగా చూచుచుండెను. అల్లరిపిల్ల చేతిలో గిన్నెను ఎగురఁగొట్టు నేమో యని భద్రముగా పట్టుకొని యుంటిని.

దుర్గ 'అదేమిటి?' అని అడిగెను. 'కాఫీ' అంటిని 'కాఫీ రాసుకుంటారుగాని తాగుతారా?' అనెను. ఇది 'తాగే కాఫీ' అని ఉదాహరణము చూపుచుంటిని. దుర్గ మఱికొంచెము దూరము జరిగి నిలువఁబడెను. అడుగునా? యని కనిపట్టుకొని కూర్చుంటిని. ఊరక చూచునే కాని అడుగదు.

'కొంచెము కాఫీ పుచ్చుకొందువా?' అని నేనే అడిగితిని. పిల్లల భాషలో 'అదేమిటి?' అనుదానికి 'అది కావలయును' అను అర్థము నా కపుడు గోచరించెను. గిన్నె చేతి కందించితిని. 'నాన్న కోపంచేస్తాఁడేమో' అన్నది దుర్గ.

నాకు కొంచెము ఆలోచనకు అవకాశము. పరులము కాఁబట్టికదా ఈ పిల్లగూడ ఇటులు అనుచున్నదని నాకు అపుడు విషాదము కలిగెను. నన్ను అర్థము చేసికొనెఁ గాఁబోలు, మేనక నాకన్నులకేసి చూచెను. మేనక మనస్సు

నాకు తెలిసెను. నామనస్సు మేనకకు తెలిసెను. మన స్వంతయు ఒకటే జాతి కదా. మేనక కన్నీళ్లతో పెరటిలోనికి వెళ్లెను.

దుర్గ చేతిలో గిన్నె ఆరీతినే ఉండెను. 'ఇక్కడికి వచ్చావని మీ నాన్న కెట్లా తెలుస్తుంది లే!' అని నే నంటిని. 'వాళ్లింటికి ఎందుకెళ్లావ్' అని నిన్న అడగ లా?' అన్నది దుర్గ.

నాకు కొంచెము ఆలోచన అంకురించెఁ గాని ఇట్టే తుంపివైచితిని.

'కాఫీ చల్లారితే బావుండదు. తరువాత ఆసంగతి ఆలోచిద్దాం. ముందర కాపీ తాగు!' అంటిని. నిజమే అని అనుకొనుచు దుర్గ కాఫీ గిన్నె ఒక్కసారి ఎత్తి నోటిలో పోసికొనెను. కాఫీ ముక్కులలో నిండఁగా కన్నులలో కొంత, కన్నులు నిండఁగా చెవులలో కొంత సర్దుకొనెను. దుర్గ ఒక్కసారిగా ఉక్కిరి బిక్కిరి ఆయెను. మేనక చరాలునవచ్చి దుర్గను ఎత్తుకొని దగ్గించి తుమ్మించి తానుగూడ కొంత గడబిడ ఆరోపించుకొనెను. దగ్గులు తుమ్ములు అయినతరువాత దుర్గ— 'నా కింక కాఫీ అక్కఱలేదు.' అని యనెను.

ఆమఱుసటినాఁడు దుర్గ రాకపోవఁగా చాలసే పెదురు చూచితిని. చూచి చూచి వారి యింటికే వెళ్లితిని. దుర్గ తండ్రి వాకిట కూర్చుండి యుండెను.

ఒక మనుష్యుడు మఱియొక మనుష్యుని చూచినంత మాత్రమున మాటాడవలసిన విధి యెచటను లేదు. కాని

ఎదురుగా కూర్చుండి ముఖముకేసి చూచుచుండుచో అతఁడు వెనుజూపు పెట్టునేని ఇఁక మాటలాడుట యెట్లు? పాఱిపోవు కోయిలను వెంటాడి పలుకరింతుము; ఎదురుగా నున్నను అప్రసన్నునితో మాటలాడఁ జాలము. తీరమున నిలిచి సాగరమును పిలిచితి మేని సహస్రకంఠములతో 'ఓ' యనును. అక్కఱలేనిదే అతిగంభీరముగ కూర్చున్న మానవునితో మాటాడఁ గలుగుట అరిది.

నేనొక వాత్సల్యదైవమును అతని దేవాలయమున చూడఁదలఁచికొని వెళ్లితిని. కాని తలుపులకు తాళాలు.

నేనే మెల్లగా తలుపు తెఱచికొన ప్రయత్నించితిని. ఏనుఁగు బలముతోఁగాని ఆతలుపు కొంచెమేనియు కదలలేదు.

నా చెప్పిన దెల్లయు ఆలించి ఆయన 'మాఅమ్మాయి అసలే వదర. మీరు దానిని మఱీ కొంచెము వాగించుచున్నారు! ఇది అతి పరిచయ మనుకొందును' అని అనెను.

నాయంత నేను త్రోసిన తలుపు బఱ్ఱుమని నామీఁదనే పడెను. నా వేదాంతమపుడు నాకు లెస్సగా ఉపయోగించెను. గతవిషయ మఖిలము మేనకతో చెప్పికొంటిని. నా విషాదము కూడ ఆమె అనుభవించెను.

ఇదివఱకు మాయింటికి అలంకారప్రాయముగా ఉన్న మౌనము ఇపుడు భీకరముగా ఉండెను. ఇపుడు మాయింట నందికేశ్వరుఁడు పటహములు వాయింపఁడు. భృంగి హాస్య

ములు చెప్పఁడు. కౌమారి ముద్దుమాటలు అనదు. దుర్గ నర్తింపదు. ఇల్లిపుడు గొడ్డువోయెను.

మఱల ఎప్పటి ఆట. నా వేదాంతములూ నేనూ. కొన్ని మాసములు కడచనెను. మేనక 'మాదుర్గ తపస్సు చేసికొనుచున్న' దని కలవరించెడిది.

※

మావీథిలో పేరంటము. ఇపుడు పొరుగింటికిఁగూడ అడుగు పెట్టని మేనక పిలువని పేరంటమునకు వెళ్లెను. మంగళ ధ్వనులతో చెవులు చిల్లులువోయెను. నాకు దుర్గ గుఱుతు తగిలెను. వెంటనే క్రొత్తకోఁతలు కట్టిపెట్టి దువ్వను తలపోసికొనుచుంటిని. 'పేరంటమునకు వెళ్లి-చో దుర్గ కనఁబడునుగదా' అని అనుకొంటిని. నాకు స్త్రీలమీఁదఁ గల చులుకఁదన మిపుడు పోయెను. ఇంట నే నొక్కఁడనే. నామనస్సున ఒక్క దుర్గయే. ఈ దుర్గ వెనుకటి దుర్గ కాదు. ఒక కోరచూపు బెత్తముచే నా బాహుపంజరములోనికి వచ్చుటకు భయపడు దుర్గ!

కొంతసేపటికి నాగది తలుపులమీఁద ఒక మృదుస్పర్శ కలిగెను. నాహృదయపద్మము మీఁద ఒక ఆశాభృంగము వాలెను. 'బాబా' అని పిలుపు. నా ఒడలు గగుర్పొడిచెను.

మఱల బాబా అని పిలుపు. నేను మాటాడలేదు. దుర్గ బిగ్గఱగా అఱచెను. వెఱ్ఱికేకలు వేసెను. పేరంటమునకు వెళ్లక పొరుగున నెవరేని ఉన్నయెడల లోపల ఉన్నవాఁడు ఏకార

ణమునన్నో ఈపాటికి అయిపోయి ఉండునని తలుపుల ఉతకలు ఎత్తి పాఱవైచి యుందురు. దుర్గ పిల్ల యగుటచే లోపల నేను గట్టిగా బ్రదికి ఉన్నాననియే, తనను పరీక్షించుటకో నిషేధించుటకో తలుపు తీయలేదనియే.

నేను మాత్రము తలుపు తీయలేదు. పర్వతరాజ శాస్త్రుల్లుగారూ! అని ఋషభస్వరములో, పర్వతరాజుగారూ! అని గాంధారములో, పర్వతాలూ! అని మధ్యమములో, రాజా! అని పంచములో, పతర్వరాజా! అని ధైవతములో, బాబా! అని నిషాదములో, ఈస్వరము లన్నియు నామనోచ్చారమును తెఱచెనుగాని తలుపు మాత్రము తెఱవలేదు.

ఇంక ఒకటే స్వరము మిగిలెను. అది ప్రేమస్వరమునకు అపరాంగ మయిన రోదనస్వరము. ఆస్వరముతో 'కొంచెం తలుపుతెఱవవయ్యా! ఒక్కసారి చూచి పోతానయ్యా! ఎంతోసేపు కూచోనయ్యా!' అని దుర్గ అనెను.

నాపరీక్ష కడ ముట్టెను. ఇంతకు ముందే మేనక దొడ్డిదారిని లోనికి వచ్చి ఇదియంతయు ఆలకించుట నే నెఱుఁగను.

మెల్లగా గడియ తీసితిని. నేను ఏమాత్రము భద్రముగా నిలుచుండకపోయినను తలుపులు రెండును నామీఁద విసురుగా పడునవే. దుర్గ ఎగిరి తనంతట తాను నాకు దత్తు అయినట్లు ఒక్కసారి నాకంఠము కౌఁగిలించుకొనెను. ఆహా! సంతానవంతు లెంత భాగ్యవంతులో! నా కపుడు ఒకానొక

ఆనందము కన్నులలో బాష్పధారలుగా పరివర్తితమాయెను. కంఠమున వెక్కులుగా పరిణమించెను. నన్ను చూచి దుర్గ ఆవుదు మనెను.

మాకన్నీరు ఆఁపుటకు గాఁబోలు మాముందు దుర్గ తండ్రి నిలువఁబడి యుండెను.

దుర్గ ఒకతూరి వెనుదిరిగి చూచెను. తొడిమె ఊడిన పూవు. నాసందిటనుండి మధుబిందువువలె నేలకు జాతెను.

నేను దుర్గతండ్రికేసి కోరచూపులు చూచుచు నిలువఁబడితిని. దుర్గ శిక్షిత హరిణివలె ముందులకు నడచెను; తండ్రి వెనుక ముఖరమయిన వీణ గవుసెనలో నడచిపోయెను.

మేనకకును నాకును కొన్నాళ్లు వెన్నెలలేదు. మా కేదో తప్పుచేసినటు లుండెను. మఱచిపోయిన మానమును మాయిల్లు క్రమ్మఱ అలవఱచికొనెను.

పదినాళ్లు పదంపడి మాయావేదాంతము మాని భక్తి వేదాంతములు చదివితిని. అన్ని దేశములవారి భక్తిని తఱచితిని. భక్తికి భరత ఖండము సొమ్ము.

తొల్లి అన్నిఁటికంటె జ్ఞానమే ప్రధాన మని నా వాదము. ఇపుడు ఆస్థానమును భక్తి ఆక్రమించెను. పండితులతో వాదించుటకుఁ గాదు—ఉపలబ్ధికి వాదింపఁ దలఁచినచో—తదేవ కర్మజ్ఞాని యోగిభ్య అధిక్య శబ్దాత్ అను శాండిల్యుని భక్తి మీమాంసలో పండితులకు రంగస్థలము దొరకును.

భక్తిలో పడితిని. ప్రతిబిచ్చగానిపాటలో కవిత్వమే. వ్యాకరణాది దోషములు పాపములవలె మనస్సునకు తట్టుట లేదు. సంగీతశాస్త్రముతో పని లేదు. భక్తిరసముకల ఆపాట సుందరము.

తెల్లవారుజామున మాయింటిప్రక్క పూర్ణమ్మగారు,—

కృష్ణమ్మా! గోపాలబాలా! కృష్ణమ్మా!

కాళ్లాకు గజ్జెలు గట్టి

వేళ్లా కుంగ్రాలు పెట్టి

గోళ్లాకు ఎఱుపులు తిరుగ—

గోరింతాకు పెట్టెద రారకృష్ణమ్మా!

అని పాడుచుండెను.

ఈపాట వినుటతోడనే శ్రీకృష్ణుని ఆమె దత్తు చేసికొనెనని తోఁచెను. ఆమఱునాఁడు వంగీయుల దుర్గాపూజ చదివితిని. వారు దుర్గను కూఁతుగా తమ పుట్టింటికి తెచ్చి పూజించికొందురు. బలే.

నేను బంగారము తెచ్చి మేనకకు ఇచ్చితిని. మేనక దుర్గా ప్రతిమ చేయించెను.

ఇపుడు అనునిమిషము మాదత్తకుమారి మమ్ము వదలినను మేము వదలము. ఇంకొక మాఱుపు. నానియమము

లన్నియు ఇపుడు తలక్రిందులాయెను. ఇపుడు నేను మా దుర్గను 'నవ్వవేమి' అని అందును. 'అది పెట్టు; ఇది పెట్టు' అని అడుగవేమి? అని యేడ్తును. నా కాకితములు చింపవేమి? ఇల్లంతయు మోఁగిపోవునటులు నృత్యము చేయవేమి? అని బతిమాలుకొందును. నీవు పలికినదాఁక అన్నము తిన నని పట్టు పట్టి ముక్కుమూసికొని కూరుచుండుచుందును. గుండులు నీరుగా నర్తింతును. చూపులోని కేఁగఁగా మాయమ్మను జూతును.